

Kitabiyat

Sedat Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, 1. baskı, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) yay., 14 x 24 cm, Ankara, 2008, 654 s.

Özet

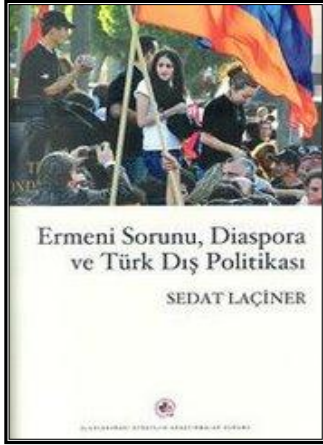
Ermeni sorunu uzun zamandır Türk dış politikasının önemli bir gündem maddesini oluşturmaktadır. Kökenleri Osmanlı Devleti'ne dayanan bu sorun Türkiye'yi uluslararası alanda ağır iddialarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu önemli iddialar ile Türkiye'nin mücadele etmesi gerekmiş, bu mücadele öncelikle sorunun geniş ve tarihsel boyutlarını anlamayı zorunlu hale getirmiştir. Sedat Laçiner'in yazdığı "Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası" adlı kitap Türkiye'nin bu önemli sorununa ışık tutacak niteliktedir. Kitapta Ermeni sorununun tarihsel kökenlerine değinilmiş, ortaya çıkış nedenleri üzerinde durulmuştur. Bunun yanında dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Ermeniler tarafından tekrar dünya gündemine getirilmesi ve uluslararası alanda Türkiye'ye karşı kullanılması işlenmiştir. Ayrıca eserde Türkiye'nin, Ermeni politikalarına karşı aldığı önlemler üzerinde durulmuş ve bu önlemlerin yetersizlikleri vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Sedat Laçiner, Ermeni Diasporası, Türk Dış Politikası, Ermeni Sorunu.*

Abstract

For a long time the Armenian problem has been an important agenda of the Turkish foreign policy. This problem whose the roots based on Ottoman state caused Turkey to be faced with serious allegations in the international field. Turkey have to struggle with these important claims and this struggle pined down to understand of wide and historical dimensions of the problem. The book named *Armenian Problem, Diaspora and the Turkish Foreign Policy* written by Sedat Laçiner has the charecteristics of shedding light on this important issue. The book touch on historical origins of the Armenian issue and dwell on the reasons of its emerging. Besides the book discusses the problem made a current issue of the world by the Armenian living in various parts of the world and in the international field how this problem has been abused against Turkey. Moreover the book put emphasis on precaution taken by Turkey against the Armenian policy and on how this precaution remain inconclusive.

Keywords: *Sedat Laçiner, the Armenian Diaspora, the Turkish Foreign Policy, the Armenian Problem.*

27 Ocak 1973 tarihinde California eyaletinin Santa Barbara şehrinde Ermeni kökenli 78 yaşındaki ABD vatandaşı Gourgen Migirdiç Yanıkyan'ın Türkiye Başkonsolos'u Mehmet Baydar ve yardımcısı Bahadır Demir'i öldürmesi dünya ve Türk kamuoyunda bütün gözlerin Ermeni terörüne çevrilmesine, bundan sonra da uzun bir süre devam eden bu terör eylemlerinin dünya ve Türk kamuoyunu meşgul etmesine neden olmuştu. Erzurum doğumlu Yanıkyan cinayetten üç ay önce kendisinde II. Abdülhamit'e ait tablolar olduğunu ve bunları Türk devletine hediye etmek istediğini belirten bir mektubu Los Angeles Konsolosluğu'na göndermişti. Sonuçta Yanıkyan iki Türk diplomatı Santa Barbara şehrine davet etmiş, otelde birlikte yemek yeme teklifinde bulunmuştu. Türk diplomatları, daveti memnuniyetle kabul ederek Santa Barbara şehrine gelmişler ve otele gelişlerinde sıcak karşılanarak yemek bölümüne geçmişlerdi. Görgü tanıklarının ifadelerine göre Yanıkyan ile Türk diplomatları arasında tartışma başlamış, bir süre sonrada silah sesleri duyulmuştu. Yanıkyan, tuzağa düşürdüğü iki diplomatı silahı ile Biltmore Otelinde öldürmüştü. Katil cinayetin ardından iddiaya göre otel çalışanlarına "Benim ailemden 26 kişiyi Türkler ve Ruslar öldürdü. Onların intikamını aldım" diyerek olay yerinden kaçmamış, polisi arayıp iki kişiyi öldürdüğünü belirterek kendisini gelip almalarını istemişti. Bütün bu olaylardan sonra Yanıkyan dünyadaki Ermeniler gözünde kahraman olmuş, yargılanması sırasında Ermeni örgütleri mahkeme sürecini Ermeni iddialarının dünyaya duyurulması bakımından bir şans olarak görmüşler ve bu doğrultuda fonlar oluşturup yardım toplamışlardı. Ermeni toplumunda Yanıkyan'ın işlediği cinayet ilham verici olarak değerlendirilmiş ve sonuçta Asala cinayetlerine örnek teşkil etmiştir.

Türk toplumu için bu cinayetler sürpriz olmuş, kamuoyunda ciddi bir şaşkınlık yaratmıştı. Çünkü Türkiye için Ermeni sorunu Lozan Antlaşmasıyla çözüme kavuşmuştu. Türk kamuoyunun ve devletinin böyle bir soruna dayalı herhangi bir hazırlığının olmadığı cinayete verilen tepkilerden anlaşılmaktaydı¹. Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından 1970'li yıllara kadar Türkiye'de Ermeni sorunun birkaç istisna hariç gündem oluşturmadığı ve buna bağlı olarak tartışılmadığı incelendiğinde görülecektir. 1970'li yıllardan önce Ermeni sorununun Türk kamuoyunda tartışıldığı ilk ve en önemli olay Avusturya'da yaşayan Franz Werfel'in yazdığı "Musa Dağ'da Kırk Gün" adlı romanının 1933 yılının Kasım ayının sonunda yayınlanması olmuştu. Roman I. Dünya Savaşı sırasında tehirden sonra Antakya'daki Yoğunluk köyündeki Ermenilerin Musa Dağ'da Türk birliklerine karşı direnmelerinin

¹ Hatta Türk diplomatların kendilerine yönelik çağrıya olumlu yanıt vermeleri ve buluşmaya gitmeleri, oluşan sonucu akıllarından geçirmediklerini göstermektedir. Bu durum bile diplomatların şahsında Türk devletinin ve kamuoyunun böyle bir tepkiyi beklemediklerini ortaya koymaktadır.

öyküsünü anlatmaktaydı. Romana ilk tepki Falih Rıfkı Atay'dan geldi, 25 Aralık 1933'ten itibaren Atay'ın Hâkimiyeti Milliye gazetesinde konuyu devamlı olarak işlemesi, hem Türk kamuoyunda kitabın gündeme gelmesine hem de bu tepkiler sonucunda Nazi Almanyası'nda yasaklanmasına neden olmuştu. "*Musa Dağ'da Kırk Gün*" adlı romanın tekrar gündeme gelmesi ABD'de söz konusu romanın filme çekilme çalışmalarının başlaması üzerine olmuştu. 1965 yılı Ermeni sorununda önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Stalin'in ölümünden sonra Ermenistan'daki Ermeniler üzerindeki baskının görece azaltılması sonucunda, bu durum hem Ermeni milliyetçiliğinin gelişmesine hem de Ermenistan'daki Ermeniler ile Diaspora Ermenileri arasındaki ilişkilerin artmasına neden olmuştu. Bu sürecin etkisiyle güç kazanan Ermeni milliyetçiliği sadece Sovyet Ermenistan'ında değil tüm dünya Ermenileri arasında gelişmeye başlamıştı. Dünya kamuoyunda Ermeni sorununun etkili bir şekilde gündeme gelmesi 1915 olaylarının 50. yıldönümü nedeniyle yapılan gösteriler ile oldu. Bununla ilgili olaylar ilk olarak Erivan'da patlak vermiş, Ermeni nüfusunun yoğun olduğu Paris, New York, Londra ve Güney Amerika'nın bazı şehirlerinde devam etmişti. Dönemin Türk basını incelendiğinde yaşanan olayların üzerinde şaşkınlıkla durulmuş, ancak tam olarak yaşananların boyutları anlaşılmadığı için verilen tepkiler daha çok kısa süreli olmuştu. Ermenilerin iddialarına karşı hem iç hem de dış kamuoyunda etkili olabilecek çalışma yapılmamıştı.

Ermeni cinayetleri ve bunun başlattığı tartışmalar, Türk kamuoyunun ve Türkiye'deki ilgili kurumların bu tartışmaya hazır olmadığı yönündeki görüşleri doğrulamaktadır. Türkiye'nin bu hazırlıksızlığı 1970'li ve 1980'li yıllarda yurt dışındaki Türk diplomatlarının hedef alan Asala terörünün en yoğun yaşandığı dönemlerde de etkisini göstermiş, özellikle Türkiye uluslararası alanlarda etkili bir şekilde Ermeni tezlerine cevap vermekte zorlanmıştı. Ermeni sorunu siyasi, tarihi, kültürel yönleri olan uluslararası ilişkilerle iç içe geçmiş bir sorundu Türkiye için. Ancak Türkiye'de sorunun tartışılması genellikle dış politika da yaşananlara bağlı olarak gelişmiş; bundan dolayı Türkiye'deki kurum ve kuruluşlar sorunu bütün boyutları ile ele alan uluslararası kamuoyunu ikna etmeye yönelik çalışma içine ne yazık ki girmekte çok geç kalmışlardı. Bu konuda hazırlanıp yabancı dillere çevrilmiş Ermeni tezini savunan yayınların sayısı ile Türk tezlerini savunmak için hazırlanıp farklı dillere çevrilen yayınların sayısı karşılaştırıldığında arada ki ciddi fark Türkiye'nin olayın ciddiyetini kavramakta ve gerekli mücadele yöntemlerini geliştirmekte geç kaldığını göstermektedir. Hatta açıkça belirtmek gerekirse Türk tarihçiliği açısından olayın önemini kavranması ve gerekenlerin yapılması uzun bir süre almıştır.

Ermeni sorununu merkez alan çalışmaların ilk olarak Türkiye'de diplomat kökenli kişiler tarafından yapılmış olması belirtilen yargıyı destekler niteliktedir. Bu konu da bugün bile hala en önemli referans kaynaklarımız Kamuran Gürün, Bilal Şimşir gibi diplomat kökenli kişilerin yaptığı çalışmalardır. Türkiye'de Ermeni sorunu konusunda 1980'li yıllardan itibaren çeşitli kurumlar çalışma içine girmişti, bunda tabii ki askeri yönetimin konuya özel bir ağırlık vermesi de etkiliydi. Ancak bu dönemden itibaren yapılan tarihsel çalışmalar da daha çok iç kamuoyuna yönelik olmuş, yabancı dillere çevrilip uluslararası kamuoyunda yeterince Türk tezlerinin duyurulmasında etkili olmamıştı. Hatta Türkiye'de sıradan bir araştırmacının, konunun genel bütünlüğü

sunan, 1915 ve öncesinde yaşananları tarihsel süreç içerisinde irdeleyen, Ermeni Diasporasının amaçları, çalışmaları hakkında bilgi veren, değişik ülkelerin bu soruna bakışları ve bakışların dönemselsel olarak ne gibi değişiklikler gösterdiğini anlatan, Türkiye’de yaşananlara karşı oluşan tepkiyi, mücadele yöntemini irdeleyen yayın bulmakta zorlandığı açıktır.

İşte Doç. Dr. Sedat Laçiner’in “*Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*” adlı eseri bu konu da Türkiye’deki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Sedat Laçiner, 1994 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden mezun olmuş, daha sonra eğitimini İngiltere’de devam ettirmişti. Yüksek lisansını onur derecesi ile bitiren Laçiner doktora eğitimini Londra Üniversitesi King’s College’de tamamlamıştı. 2001 yılında ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü’nü kuran ekip arasında yer almış, ve bu kurumda üç yıl kıdemli araştırmacı olarak çalışmıştı. 2002’de YÖK Türk-Ermeni İlişkileri Milli Komitesi Yürütme Kurulu üyeliğine seçilen Laçiner, aynı zamanda Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. 2004 yılında Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu’nun (USAK) kurucu başkanı olan Sedat Laçiner halen bu görevi yürütmektedir. 654 sayfalık bu eserde yazar Ermeni sorunu gibi Türkiye açısından önemli bir olayı çeşitli boyutları ile ele almakta, özellikle kullanılan geniş kaynakça yazarın ciddiyetini ve harcadığı emeğin büyüklüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

Yazar kitabın çeşitli yerlerinde kullandığı çeşitli tablolar, şekiller, grafikler ve ekler bölümünde verdiği fotoğraflar ile konunun bu zamana kadar gözden kaçan noktalarına dikkat çekmektedir. Yazar yaptığı bu çalışma da yabancı kaynaklardan önemli ölçüde yararlanmıştır. Türkiye’de genellikle Ermeni sorunu üzerine yapılan çalışmalarda yabancı kaynaklardan yararlanma boyutu eksik kalmaktadır. Kitapta verilen tablolarda yabancı kaynaklardan aktarılan rakamlar önemli bir yer tutmakta, bu tür tablolarda genellikle dünyadaki Ermeni nüfusu ile ilgili veriler kullanılmaktadır. Bunun dışında diaspora Ermenilerinin özellikle de Amerika’daki Ermeni gruplarının yaşadıkları şehirler, Amerika’ya ne zaman gittikleri, hangi toplumsal faaliyetlere katıldıkları vs. gibi diaspora Ermenilerini analiz eden önemli tablolar verilmiştir. Ayrıca Türkiye’deki yayınlarda bir biçimde pek rastlamadığımız, 1915 olayları ile ilgili Ermeni şahitlerinin anlatımları da kitapta yer bulmuştur. Bütün bu yönleriyle Sedat Laçiner’in hazırlamış olduğu *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası* adlı bu özgün eser Ermeni sorunu ile ilgili Türkiye’deki önemli bir boşluğu doldurmaya adaydır.

Kitabın birinci bölümünde yazar, “*Osmanlı Yılları*” başlığıyla sorunun tarihsel kökenlerine inmiş ve Ermeni sorunun ne olduğuna cevap vermeye çalışmıştır. Öncelikle Ermeni ayrılıkçılığının fikrîsel temellerinin oluşması ve bunda büyük devletlerinin uluslar arası politikalarının etkisi üzerinde durmuş, fikrîsel temelini oluşturan Ermeni milliyetçiliğinin düşünceden eyleme geçmesindeki tarihsel süreci irdelemiştir. Bu süreç irdelenirken tabii ki 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ve Ermeni sorununa etkileri ayrıntılı bir şekilde eserde belirtilmiştir. Laçiner’e göre, Ermeni milliyetçilerinin Osmanlı Devleti’nden kopan etnik unsurlardan öğrendikleri bir şey vardı, batılı ülkelerin desteği ve fiili müdahalesi olmadan bağımsızlıklarına kavuşmaları

mümkün değildi². Bu yüzden Ermeni milliyetçileri uluslararası alanda kamuoyu oluşturmak ve batılı ülkelerin dikkatini çekmek için Osmanlı Devleti'ne karşı silahlı mücadele yöntemini benimsemişlerdi. Bu açıdan kitabında Laçiner önemli bir bilgi veriyor: 15 Kasım 1895 tarihli The New York Times gazetesinde Anadolu'daki silahlı Ermeni milliyetçisi sayısı 200.000'den fazla olarak ifade ediliyordu³.

Yazarın tespitine göre, Ermeni sorunu I. Dünya savaşı öncesinde Osmanlı'nın bir iç sorunu olarak kalmamış ve dış ilişkilerde de önemli bir yere oturmuştu. Bu dönemde Osmanlı'ya karşı güçlü devletler tarafında bir dış politika aracı olarak kullanılmış, bu devletler bölgedeki çıkarlarını Ermeni unsurları kullanarak gerçekleştirmeye çalışmışlardı. Yine Laçiner'e göre, sorunun ikinci yönünde ise ulusal çıkar-merkezli başlayan ilginin Batı kamuoyunda Osmanlı Devleti ve Türk karşıtı bir hava oluşturması ve bu havanın yüz yılı aşan bir güce ulaşması vardır. Diğer bir deyişle yapay ve devlet düzeyindeki ilgi zamanla Batı toplumları içine kök salarak gerçek bir soruna dönüşmüştü. "*Osmanlı Devleti*" adı Batı basınında "*Türkiye*" kavramıyla eş anlamlı kullanılmış, bu da Türkiye-Batı ilişkilerinde Ermeni sorununun Türkiye Cumhuriyeti'ne neredeyse aynı şekilde, belki de katlanarak devrine neden olmuştu. Kitabında yazar, tehcir uygulamasına giden süreci, uygulama sırasında yaşananları ayrıntılı bir şekilde ele almıştır⁴. Hatta verdiği tablolarla kime göre kaç Ermeni vatandaşın öldüğü yolundaki iddiaları sayısal olarak eserinde yansıtmış ve bunların doğruluk derecelerini değerlendirmiştir⁵. Bundan sonra ise yazar, tehcir uygulamasının soykırım sayılıp sayılamayacağı üzerinde değerlendirmelerde bulunarak, savaş koşullarında Ermeni milliyetçilerin silahlı gruplar oluşturarak Osmanlı Devleti'ne karşı savaştıklarını, istihbaratçı vs. olarak farklı devletlerle işbirliği yaptıklarını vurgulayarak özellikle Ermenilerin siyasi emelleri olan bir grup olarak hareket ettikleri üzerinde durmuştur. Devamında 1915'de yaşananların soykırım mı? Katliam mı? Savunma mı? sorularını sorarak cevaplandırmaya çalışmıştır. Yazar bu sorulara cevap ararken II. Dünya Savaşı yıllarında Amerikalıların uyguladığı Japon tehciri üzerinde durmuş ve ayrıntılı bir şekilde Ermeni tehciri ile karşılaştırmıştır⁶.

Sedat Laçiner kitabının ikinci bölümü için, "*Cumhuriyetin İlk Yıllarında Ermeni Sorunu (1923-1965)*" başlığını kullanmıştır. Bu dönemde Türkiye, büyük bir dönüşüm geçirdiği için soruna yeterince odaklanamamış ya da sorunun imzaladığı antlaşmalarla kapandığını düşünmüştür. Bu durum Ermeni sorunun kamuoyunda gündeme gelmesini engellemiştir. Bunun dışında Batılı ülkelerin Avrupa'da ve diğer cephelerde Türkiye'den daha önemli sorunlar ile uğraşıyor olmaları, Ermeni sorununu dış politikalarında en azından sözü geçen dönem için önemli bir araç olarak görmemeleri sorunun uluslararası alanda Türkiye'nin karşısına çıkmasını önlemiştir. Ermeni Diasporası'nın ise tam olarak örgütlenememiş olması ve tüm enerjisini örgütlenme için kullanması sorununun etkili bir şekilde duyurulmasını bu dönemde engellemiştir.

² Sedat Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, 1. baskı, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu yay., Ankara, 2008, s.s.6-20.

³ *A.g.e.*, s.24.

⁴ *A.g.e.*, s.s.31-34.

⁵ *A.g.e.*, s.34.

⁶ *A.g.e.*, s.s.56-64.

Devamında yazar bu bölümde, dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmış olan Ermeni nüfusu ile ilgili önemli tespitlerde bulunarak Diaspora da yaşamının yarattığı psikolojik sorunların ve bu sorunların kimlik oluşturmadaki etkileri üzerinde durmuştur. Eserde dünyadaki Ermeni nüfusu ve bu nüfusun çeşitli ülkelerdeki dağılımı ile ilgili önemli tablolar, grafikler ve rakamlar verilmiştir⁷. Sonuçta Ermeni sorunu 1923-1965 arasında etkili bir şekilde gündeme gelmemiş, ancak 1960'den sonra Ermeni milliyetçiliği yeni bir safhaya girmiş ve Türkiye karşılığı giderek etkili bir şekilde Ermeni kimliğinin oluşturulmasında önemli bir unsur olmuştur. Laçiner'e göre Ermeni milliyetçiliğinin canlanmasında Stalin sonrası Sovyet politikaları ve bu doğrultuda Diaspora ile Ermenistan arasındaki bağların gelişmeye başlaması etkili olmuştur.

"1965 Ermeni Sorunu'nda Dönüm Noktası" başlıklı üçüncü bölümde sorunun 1965'den itibaren hızla dünya gündemini işgal etmesinin nedenleri üzerinde durulmuştur. Yazara göre, Ermeni milliyetçiliğini yeniden diriltiren asıl unsur 1915 olayları ve Türk düşmanlığıdır. O tarihe kadar daha çok içten içe yanan bir ateş görünümünde olan Ermeni sorunu 1965 yılında 1915 olaylarının 50. yıldönümü gerekçe gösterilerek yeniden alev almış ve daha da önemlisi dünya kamuoyu daha aktif olarak dâhil edilmeye çalışılmıştır. Buna karşın Türkiye'nin olaylara tepkisi hala "*komünist hareketin bir devamı*" olduğu yönündedir. 24 Nisan 1965'de Erivan'da yapılan gösteriler tüm dünyadaki Ermeniler için örnek oluşturmuş, bunun sonucunda Lübnan, Kıbrıs, Yunanistan, ABD ve Habeşistan'da çeşitli gösteriler yapılmıştı. Bunların yanında 1965 yılından sonra hız kazanan bir diğer gelişme ise dünyanın çeşitli merkezlerinde 1915 olaylarının anısına anma anıtlarının dikilmesi yönündeki kampanyalarının yaygınlaşmasıdır. Laçiner'in tespitine göre, Türkiye bu gösterilere karşı önlem almak bir yana bunları takip etmekte bile zorlanmıştı⁸.

Dördüncü bölümün başlığı ise "*1970'li Yıllar Ve Terörün Dönüşü*" şeklindedir. Kıbrıs sorunu ile Ermeni sorunu arasındaki sıkı ilişkiye vurgu yaparak başlamıştır bu bölüme yazar. Hatta Asala askeri merkezinin Kıbrıs'a taşınması ve bunun uluslararası siyaset açısından anlamı üzerinde durmuştur. Bu bölümde özellikle dünyanın çeşitli merkezlerinde yaşanan Asala eylemleri, bunların amaçları, uluslararası kamuoyundaki ve Türkiye'deki yankıları yazar tarafından ele alınmıştır. Bu saldırılarda daha çok Lübnan kökenli Ermeniler görev almış saldırılar birçok olayda Lübnan'da hazırlanmış ya da saldırganlar saldırı sonrasında Lübnan'da gizlenmiş, Lübnan'daki karışık ortam da Ermeni teröristlere amaçlarına uygun bir sığınak sağlamıştır.

"*Terörden Meclislere (1980'ler)*" başlığını taşıyan beşinci bölümde yazar, 1980'li yılların ilk yarısında Ermeni terörünün devam ettiğini ikinci yarısında ise adeta bıçak gibi kesildiğini, ancak Türkiye'nin ikili ilişkilerinde önemli bir yer tutmaya devam ettiğini belirterek bunun nedenlerini sorgulamıştır. Yazara göre bunlara ek olarak Türkiye'nin Ermeni sorununa yaklaşımında ciddi değişimler yaşanmış, askeri darbe ve dünyanın Türkiye'ye yaklaşımı ile şekillenen bu yeni ortamda Türkiye konuya başka cephelerden de yaklaşılmaya başlamıştı⁹. Sedat Laçiner'in tespitine göre, 1980'lerin

⁷ A.g.e., s.86, 88, 102, 103, 106, 107, 109.

⁸ A.g.e., s.154.

⁹ A.g.e., s.203.

başında Türkiye'nin Ermeni sorununda gelebildiği nokta “*acaba bu sorun nedir? Ermeniler ne demek istiyorlar?*” noktasındadır. Kitapta belirtildiğine göre, adeta uykudan uyanan Ankara apar topar toplantılar yapmış, kınama mesajları yayınlamış, işlevsiz ve etkisiz kurullar oluşturmuş, bazı kişiler Türk tarafının haklılığını kanıtlamak için broşür yazmakla görevlendirilmişti. Bolca Türkçe yayın yapılarak Türkiye kendi kendine haklı olduğunun propagandasını yapmıştı. Ancak söz konusu yayınlar hem nitelik hem nicelik bakımından yılların açığını kapatmada yetersiz kalmıştı. Sonuçta Ermeni sorunu konusunda gerçek bir Türk görüşü ve stratejisi geliştirilememiş, her olayda sorun sanki ilk kez yaşanıyor gibi karşılanmış, sistematik ve ısrarcı olunamamıştı.

Kitabın altıncı bölümünde anlatılanlar “*Soğuk Savaş Sonrası Ermeni sorununun Türkiye'nin Dış İlişkilerine Etkisi*” başlığı altında verilmiştir. Yazara göre, soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte son derece radikal küresel değişimler yaşanmış, bu değişimler kaçınılmaz olarak Türkiye'yi ve Ermeni sorununu da etkilemişti. Bu değişimlerin başında Ermenistan'ın bağımsız bir devlet olarak politik arena da yerini alması olmuştu. Bunun Diaspora Ermenileri üzerindeki etkisi ve bu etkinin 1915 olaylarına olan bakışa yansımaları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu dönem de ayrıca Ermeniler, silahlı mücadele yerine 1915 olaylarının soykırım olarak tanınmasını sağlamak için bu durumun uluslararası parlamentolarda kabul edilmesine ağırlık veren bir politika izlemeye başlamışlardı. Bu konudaki en önemli örnek ise 18 Ocak 2001'de Fransız parlamentosunun 1915 olaylarını “*soykırım*” olarak tanımlayan kararı almasıdır. Laçiner eserinde Fransız parlamentosunun aldığı bu kararın öncesini, sonrasını ve özellikle Türk-Fransız ilişkilerine olan yansımaları ayrıntılı bir şekilde ele almıştır¹⁰.

Yedinci ve son bölüm “*Soğuk Savaş Sonrasında Ermeni Sorununun Türkiye'nin Dış İlişkilerine Etkileri: Genel Değerlendirme*” adını taşımaktadır. Sonuç niteliğindeki bu bölümde yazar; tespitler, öngörüler ve önerilerde bulunmuştur. Sedat Laçiner, Ermenilerin kendilerini savunmaya Türklerden daha önce başladıklarını bunun Ermeniler ile Türkler arasında yayın farkına yol açtığını belirtmiş, ancak Ermenileri yayınlarındaki yanlı havanın Türkler açısından bu farkın kapatılmasını olanaklı hale getirdiğini vurgulamıştır. Yazara göre, her sorun kendi çıkar grubunu yaratmaya başlar, Ermeni sorununa verilen önem zamanla Türkiye'de “*Ermeni Sorunu Endüstrisi*”nin oluşmasına neden olmuştu. Bu endüstri sadece maddi çıkarlara değil, siyasi çıkara da dayanmaktaydı. Ermeni sorunu Türkiye'de milliyetçiliği, siyasi sistemi kendi hedefleri doğrultusunda manipüle etmek isteyenlerin en çok istismar ettikleri konuların başında gelmektedir¹¹. Bir başka eleştirel tespit ise, Ermeni sorununu bazı çevreler Türkiye'yi Batı dünyasından ve dünyanın geri kalanından izole etmek için bir araç olarak görmüşler ve kullanmışlardır. Bütün bunlar Türk kamuoyunda Ermeni sorunu ile ilgili dünya kamuoyunu ikna etmeye yönelik çalışmaların üretilmesini engellemiştir.

Sedat Laçiner'in bu çalışması Ermeni sorunu, Diaspora ve Türkiye'nin olaylara yaklaşımı konusunda en kapsamlı eserlerinin başında gelmektedir. Özetle eserde Osmanlı Devleti'nden günümüze Ermenilerin dünyanın çeşitli bölgelerine nasıl dağıldıkları, buralarda kendi kimliklerini korumak için 1915 olaylarının nasıl Ermeni

¹⁰ *A.g.e.*, s.s.296-342.

¹¹ *A.g.e.*, s.578.

kimliğinin referansı olduğunu ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Ayrıca eserde, Türkiye’de bu konuda yapılan çalışmalardan farklı olarak “soykırım” tezini savunanların iddiaları ele alınmıştır. Bunun yanında Ermeni sorunun uluslararası siyasette Türkiye’ye yönelik çeşitli devletler tarafından farklı dönemlerde nasıl dış politika aracı olarak kullanıldığına ve Türkiye’de ise sorunun tartışılmasının daha çok dış etkilerden hareketle gerçekleştirildiğine vurgu yapılmış, eserde sorunun nedenlerine değinildiği gibi çözüm yolları üzerine de önerilerde bulunulmuştur. Bu yönleriyle eser, Ermeni sorununun bütünü ile ilgili görüş sahibi olmak isteyenlerin öncelikle başvurabileceği temel kaynaklar arasında sayılabilir.

Mithat Kadri VURAL*

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.